

Õppimiskohustuse reformi partnerite koostööpäeva avakõne 7. oktoober 2026.

HTM kantsler Triin Laasi-Õige

Head kolleegid, head partnerid!

Kui peaksin tänase päeva jaoks sõnastama ühe küsimuse, millele me oleme viimased kolm aastat üheskoos vastust otsinud, siis oleks see järgmine:

Mida ja keda on vaja selleks, et iga õpilase haridustee jätkuks pärast põhikooli – et Eesti noored püsiks õppes täisealiseks saamiseni ning nende valikud jääksid avatuks nii tulevasteks õpinguteks kui ka hästi hakkama saamiseks tööturul?

Täna, 2026. aasta oktoobris, on meil sellele küsimusele märksa lihtsam vastata kui 2023. Aastal. Mitte sellepärast, et kõik probleemid oleksid lahendatud. Vaid sellepärast, et kolm aastat tagasi läksime sellele teele teatud määral tunnetusliku arusaamaga nii probleemidest, mida soovime lahendada, kui ka lahendustest, mida selleks vajame. Ja sõna „tunnetuslik“ ei peaks ega tohiks siin kõrva kriipida. Sest 2023. aastal just nii oligi. Meil oli küll silme ees väga selge strateegiline siht.

Haridusvaldkonna arengukava ütles, et aastaks 2035 peavad õpivõimalused olema valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem peab võimaldama sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel. Ja meil oli konkreetsed mõõdikud: vähemalt keskharidusega 20–24-aastaste osakaal pidi kasvama ja madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal vähenema 9,8 protsendilt 7,5-le. Arengukava sõnastas soovitud muutuse veelgi sisulisemalt: senisest suurem osa õpinguid alustanutest peab ka jõudma eduka lõpetamiseni ning õppijal peab olema võimalik liikuda sujuvalt ja paindlikult haridustasemete ja -liikide vahel.

Need olid meie kokkulepitud eesmärgid. Tegelikkus rääkis aga teist keelt. Analüüsid näitasid, et igal aastal ei jätkanud pärast põhikooli õpinguid umbes üle 600 noore. Kutsehariduse esimesel aastal katkestas veel pea 500 ning üldkeskhariduse esimesel aastal umbes sadakond noort. Ehk suurusjärgus poolteist tuhat noort aastas oli kas kohe põhikooli järel või üsna pea pärast seda ohus jääda kõrvale haridustest, mille vajalikkuses olime riigina ise kokku leppinud. Ja veel olulisem oli see, mis neist noortest edasi sai. Neli aastat pärast põhikooli lõpetamist oli neist, kes kohe õpinguid ei jätkanud, keskhariduseni jõudnud ainult 10–11 protsenti. Osa neist oli meie jaoks aga nähtamatud, sest 42 protsendi puhul alla 18-aastastest mittejätkajatest ei olnud registrites infot selle kohta, mida nad pärast põhikooli tegid.

Kui vaadata 2022. ja 2023. aasta avalikku debatti, siis ei olnud need numbrid Eesti ühiskonnas just kõige valjem häirekell. Me rääkisime küll sellest, et töö muutub keerukamaks. Et tehnoloogia muudab ameteid. Et nõudlus uute teadmiste ja oskuste järele kasvab. Et me ei tea täpselt, millistele töökohtadele saavad tänased põhikoolilõpetajad kümne või kahekümne aasta pärast kandideerida ning milliseid oskusi neil selleks vaja läheb. Aga sageli rääkisime sellest tulevikukonverentsidel,

pidupäevakõnedes ja arutlevates artiklites. Palju vähem rääkisime häirekellana sellest, et me kaotame igast aastakäigust liiga palju noori enne, kui nad on saanud piisava hariduse selle määramatu tulevikuga toime tulemiseks. Kuigi probleem oli juba siis käegakatsutav.

OECD andmed näitavad, et Eestis on 25–34-aastaste keskhariduseta inimeste hõivemäär 67,3 protsenti. Vähemalt keskharidusega noortel on see 85,3 protsenti. Veel suurem on erinevus mitteaktiivsuses: keskhariduseta 25–34-aastastest on tööturult eemal 22,1 protsenti, vähemalt keskharidusega noortest 7,9 protsenti. Ja isegi siis, kui inimene töötab, jääb haridustaseme mõju alles. Eestis teenib alla keskhariduse tasemega täistööajaga töötaja keskmiselt 27 protsenti vähem kui töötajad keskmiselt. See tähendab inimese jaoks väiksemat sissetulekut ja väiksemat majanduslikku turvatunnet. Ühiskonna jaoks tähendab see väiksemat tööpanust, väiksemat maksubaasi ning suuremat töötuse ja mitteaktiivsusega seotud kulu. Sellele võib proovida külge panna ühe inimese elukaare hinnasilti – ja tulemuseks saada väga suuri summasid. Aga minu meelest pole seda isegi vaja teha, sest see number ei muuda olukorda.

Piisab teadmisest, et mitte midagi tegemine ei olnud riskivaba ega tasuta alternatiiv. Mitte midagi tegemise hind oli igal aastal järgmine rühm noori, kelle valikud jäid väiksemaks kui nad oleksid pidanud olema. Need arvud ja andmed ei tekitanud ühiskonnas suurt alarmi. Küll aga käivitas üsna kiiresti arutelu 2023. aastal välja öeldud mõte, et noored peaksid õppima kauem ning tegema valikuid, mis toetavad nii nende isiklikku arengut ja hakkamasaamist kui ka Eesti ühiskonna ja majanduse arengut. Arutelu kandvateks küsimusteks kujunesid nii uuringute ja andmete kui raha olemasolu. Ja see oli üsna paradoksaalne, arvestades tagasivaate ja ettevaate erisusi.

Tagasivaade on alati täpsem kui ettevaade, sest tagasivaadet toetavad andmed. Ettevaadet toidavad lisaks andmetele ka unistused ja unistusi, erinevalt andmetest, on oluliselt keerulisem joondada. Sest meie arusaamad sellest, milline peaks olema hea põhikool, hea kutsekool, hea gümnaasium, hea vastuvõtusüsteem või noore jaoks hea õpitee, on erinevad. Erinev oli ka arusaam sellest, millest alustada, mida muuta ja mis mahus muuta, et leida olulistele küsimustele lahendusi. Täna on aus öelda, et me ei saanudki alguses päris lõpuni aru, kui lai probleemide rägastik on seotud ühe pealtnäha lihtsa küsimusega: miks ei jätku iga noore haridustee pärast põhikooli? Aga teele me läksime, sest haridusvaldkonna arengukava kohustas meid otsima lahendusi ja 2023. aasta koalitsioonilepe andis sellele konkreetse poliitilise mandaadi. 13. oktoobril 2023 kogunes HTM-i Tallinna esindusse lai ring partnereid, et hakata sellele küsimusele koos vastust otsima. Mul oli au olla seal. Ja ma näen täna siin saalis inimesi, kes olid samuti kohal. Olite siis ja olete olnud kogu selle protsessi jooksul. Aitäh teile selle eest. Aitäh, et olete mõelnud kaasa, vaieldnud, protestinud, küsinud, kahelnud – aga ikkagi panustanud.

Õppimiskohustuse pikendamine tundus alguses kindlasti lihtsam nii ideelt kui teostuselt, kui see tegelikult osutus. Üsna kiiresti saime aru, et küsimus ei ole lihtsalt selles, kas kirjutada seaduses senise 17. eluaasta või põhikooli lõpetamise asemele 18 eluaastat. Kui tahame, et iga noor õpiks edasi, peame küsima, miks ta seni edasi ei õppinud. Kui tal on õpilüngad, vajame lahendust nende tasandamiseks. Kui probleem on eesti keele oskus, vajame keeleõpet. Kui ta ei tea, mida edasi õppida, vajame paremat karjääriõpet ja -nõustamist. Kui olemasolevad õpiteed talle ei sobi, vajame uusi ja paindlikumaid õpiteid. Kui kutseharidus ei ole piisavalt atraktiivne või jätab valikud liiga kitsaks, tuleb muuta kutsekeskharidust. Kui noor ei jõua ühegi kooli nimekirja, peab keegi seda märkama. Kui märkab, peab olema selge, kes vastutab. Kui noor on õppinud olulisi asju väljaspool kooli, peab süsteem oskama neid arvestada. Kui tahame, et noor saaks kombineerida erinevaid õpivõimalusi, peavad meie õigusruum ja õppekavad seda võimaldama. Ja kui tahame noort kogu selle teekonna jooksul näha, peab meil olema toimiv info- ja vastuvõtusüsteem. Siis saimegi aru, et me ei olnud käivitanud ühte väikest muudatust.

Õppimiskohustus ei olnud üks muudatus PGS-is ja KutÕs-is. Sellest sai omavahel seotud muudatuste kobar, mille kombitsad ulatusid palju kaugemale kooliseintest. 2024. aasta detsembris Riigikogus vastu võetud seadusepakett muutis korraga Eesti haridussüsteemi mitut põhialust. See ei ole ühe seaduseparagrahvi ümberkirjutamine. See on süsteemne muutus. Me ei defineerinud ümber ainult õppimiskohustust. Süsteem sai uue näo ja teo. Kas tee selleni on olnud sile? Kaugelt mitte. Ja tagantjärele tundub see üsna loogiline. Ühel hetkel saime aru, kui suure lumepalli olime veerema lükanud. Ja siis tekkis täiesti põhjendatud küsimus: kas sellest formeerub lõpuks ilus ja väärikas lumememm või kasvab see laviiniks, mille alla keegi meist sattuda ei soovi? Suur muutus tähendab suurt vastutust. Ja suur vastutus tekitab ebakindlust.

Kui senised pidepunktid kaovad, järgmine samm ei ole veel selge või muutuse eestvedajad ei suuda seda piisava veenvusega kirjeldada, hakkame otsima midagi tõsikindlat. Fakte. Andmeid. Uuringuid. Analüüse. Midagi, mille põhjal saaksime tulevase tee ise lõpuni konstrueerida, taastamaks turvatunde. Ja neid küsimusi esitati õppimiskohustuse protsessis palju: Kus on andmed? Kus on uuringud? Kuidas te teate, et see töötab? Kuidas te teate, kui palju õppekohti vaja läheb? Ja õpetajaid? Kas neist piisab? Kuidas te teate, et noored üldse sinna lähevad? Kuidas te teate, et nad sinna jäävad? Ma ei arva, et nende küsimuste eesmärk oli protsessi väärata. Pigem vastupidi.

Nii ministeeriumis kui teie oma organisatsioonides ja kogukondades tuli vastata täiesti õigustatud kahtlustele. Inimesed soovisid kindlust. Aga siin on üks paradoks. Andmed ei maanda hirne. Ja tuleviku kohta ei saa kunagi olla sama palju andmeid kui mineviku kohta.

Suurte ühiskondlike muutuste lähtekoht on probleem, mida me tunneme, ja eesmärk, kuhu tahame jõuda. Andmed aitavad meil mõista probleemi ja asetada juhtimislauale

näidikud, mille alusel navigeerida. Me saame ja peame nende abil mudeldama võimalikke lahendusi. Aga määramatus jääb tulevikku vaadates alati alles. Mingil hetkel tuleb seetõttu osata eristada kahte küsimust: kas meil on otsustamiseks piisavalt teadmisi või soovime me teadmistelt kindlust, mida need meile anda ei saa?

Ka õppimiskohustuse puhul ei saanud meil 2023. aastal olla andmeid selle kohta, kuidas 2026. aasta süsteem täpselt toimib. Meil oli võimalik teada, mis ei tööta olemasolevas süsteemis. Ja meil oli võimalik sõnastada, millist tulemust tahame. Nende kahe vahele tuli ehitada lahendus. Ma olen tänulik kõikide kahtluste eest. Sest küsimused, küsitavused ja kriitika lasid valgust kohtadesse, mida me alguses ei näinud. Need avardasid meie arusaama muutuse tegelikust mõõtmest. Ja võib-olla ongi täna, 2026. aasta oktoobris, kõige huvitavam uuesti küsida sedasama küsimust, millega alustasin: mida ja keda on vaja selleks, et iga õpilase haridustee pärast põhikooli jätkuks? Täna on meil sellele juba palju sisukam vastus võrreldes kolme aasta taguse ajaga. Teame, et vaja on andmeid. Ja vaja on koostööd kõikide seotud osapoolte vahel.

Täna on suur osa sellest, mis 2023. aastal oli alles arutelu all ja loomisel, olemas. Aga kas see tähendab, et oleme õnnestunud? Seda on liiga vara öelda. Sest õppimiskohustuse eesmärk ei olnud saada noor septembris registrisse. Eesmärk oli, et tema haridustee jätkuks. Et ta püsiks õppes. Et ta jõuaks kvalifikatsioonini. Ja et tema valikud jääksid avatuks nii järgmisteks õpinguteks kui tööturule jõudmiseks. Seda tulemust saame mõõta alles aastate pärast. Täna oleme endiselt alguses, isegi kui sõnast on saamas tegu. Reform on maraton. Mitte selles mõttes, et meil on aega kümme aastat oodata. Rakendamist tuleb juhtida iga päev. Probleeme tuleb lahendada. Andmeid tuleb vaadata. Valesid eeldusi tuleb korrigeerida. Aga nii suurele süsteemsele muutusele tuleb anda ka aega. Ja selleks on vaja usaldust. Usaldust koolide vastu. Usaldust omaavalitsuste vastu. Usaldust partnerite vahel. Ja ka piisavalt usaldust iseenda vastu, et mitte nõuda enne iga järgmist sammu tulevikult tõendeid, mida tulevikul ei ole meile veel võimalik anda. Me oleme selle süsteemi ümber ehitanud koos ja loome tulevikku koos. Aitäh teile, et olete olnud selle juures algusest peale. Ja aitäh, et püsite sellel teel edasi. Sõnast on saanud tegu, aga teo mõju alles hakkame nägema. Aitäh.